

Wanda Grelowska

Doniosła rola wzorowego czytania

Wstęp

„Aby dzieci mogły zrozumieć mowę i język książkowy, muszą słuchać pięknej mowy i języka książkowego, naśladować go mimowolnie lub się go ucząc, t.j. ćwicząc w poprawnym, pięknym mówieniu, względnie czytaniu, co na jedno wychodzi, bo piękne czytanie powinno być pięknym mówieniem”¹ – oto wskazania dla nauczycieli klas początkowych pochodzące z 1929 r., dostosowane do postulatów ówczesnej pedagogiki, które we współczesnej metodyce edukacji polonistycznej nie straciły zupełnie na aktualności. Po osiemdziesięciu latach, na mocy nowej podstawy programowej² ponownie nauczyciele zostali zobowiązani do pięknego czytania swoim uczniom, gdyż: „Ważnym celem edukacji polonistycznej jest rozwijanie u dzieci zamiłowania do czytelnictwa poprzez słuchanie pięknego czytania i rozmawianie o przeczytanych utworach oraz korzystanie z bibliotek (np. biblioteki szkolnej)”³.

Piękna mowa w treści i formie powinna towarzyszyć nam w życiu codziennym, dlatego tak istotne staje się realizowanie zaleceń edukacyjnych. W procesie wspomagania zadań programowych szczególnego znaczenia nabrała ogólnopolska akcja „Cała Polska czyta dzieciom” pod kierunkiem Ireny Koźmińskiej. Społeczna kampania głośnego, codziennego czytania z pewnością dotarła do wszystkich Polaków, zważywszy na fakt, że w tym masowym przedsięwzięciu udział wzięły zarówno osoby prywatne, jak i wszelkiego rodzaju instytucje ze świata kultury. Nie bez

¹ W. Kłosiński, *Pierwszy rok nauki szkolnej. Przewodnik metodyczny*, Warszawa-Kraków 1929, s. 35.

² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie Podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z dnia 15 stycznia 2009 r.).

³ Załącznik Nr 2 Podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych. Zalecane warunki i sposób realizacji. Pkt. 8. Rozporządzeniu MEN z dn. 23 grudnia 2008 r. (Dz. U. z dn. 15 stycznia 2009 r.).

Z teorii

znaczenia pozostaje udział agencji reklamowych, których znacząca rola we współczesnym świecie pobudziła aktywność czytelników rodziców. Informacje o wszechstronnym oddziaływaniu na dziecko tekstów literackich, dzięki środkom masowego przekazu zataczały szerokie kręgi. Swym zasięgiem objęły zarówno domy rodzinne, ale także placówki oświatowo-wychowawcze, teatry, szpitale, księgarnie. Lokalne imprezy, festyny i przedstawienia wspierane były niejednokrotnie przez władze środowisk miejskich i wiejskich.

Wszystkim wymienionym działaniom przyświecała nadzieja, że systematyczne, głośne czytanie dzieciom wykształci nawyk codziennego i długotrwałego obcowania z książką.

Głośne czytanie przybiera zwykle wymiar artystycznego dzieła, ponieważ nauczyciel tworzy zgodnie z wymaganiami „tworzywa”, którym jest niedoświadczony słuchacz – przyszły czytelnik.

Czytelnictwo a głośne czytanie nauczyciela

Wyniki badań na temat czytelnictwa Polaków nie napawają optymizmem. Na łamach internetowego wydania „Gazety Wyborczej”⁴ Joanna Derkaczew poinformowała o „polskiej katastrofie czytelniczej”. Z raportu⁵ sporządzonego przez Bibliotekę Narodową wynika, że ponad połowa naszych rodaków nie czyta książek. Problem dotyczy Polaków ze wszystkich grup społecznych. Niepowodzeniem zakończyły się nadzieje na podniesienie poziomu czytelnictwa za pośrednictwem nowoczesnych nośników informacji. Z doniesień internetowego serwisu pedagogicznego również nie napływają optymistyczne wieści: „zapominamy, iż książka może być sposobem spędzania wolnego czasu, a także lekarstwem na zagrożenia czyhające na nasze dzieci”⁶.

Zaistniałą sytuację mogą zmienić dorośli. To od ich świadomości i zaangażowania zależy, czy dzieci sięgną po książkę i jaką tematyką warto ich zainteresować. Wyrabianie nawyków czytelniczych powinno odbywać się zarówno w domu, jak i w przedszkolu, i szkole. Głośne czytanie nauczycieli i rodziców jest pierwszym krokiem w tym kierunku. W szczególności placówki oświatowo-wychowawcze, które dysponują wykwalifikowaną kadrą specjalistów, muszą systematycznie i planowo realizować programy rozwoju czytelnictwa.

Ogólnie ujmując problem czytelnictwa, stanowi on tło dla zagadnienia głośnego czytania. Z wprowadzeniem nowej podstawy programo-

⁴ http://m.wyborcza.pl/wyborcza/1,105406,9763202,Polska_katastrofa_czytelnicza.html (dostęp: 16.03.2012).

⁵ Tamże.

⁶ <http://www.redukcja.pl/SitePrint.aspx?type=article&item=889> (dostęp: 24.04.2012).

wej umocniła się w procesie edukacyjnym rola biblioteki szkolnej. Na mocy wspomnianego dokumentu zaleca się współpracę wszystkich nauczycieli z uwzględnieniem prowadzącego bibliotekę. Organizowanie zróżnicowanych form aktywności obejmuje swym zasięgiem również głośne czytanie⁷. Na łamach czasopisma ukazano bibliotekę jako skarbnicę wartości i piękna obecnego w tekstach literackich. Optymizmem napawa zaangażowanie nauczycieli prowadzących bibliotekę w dzieło rozwoju dziecka. Ważne jest, że zaznaczono gotowość tego typu placówek na spotkanie z dziećmi 6-letnimi, które wraz z obniżeniem wieku szkolnego rozpoczną edukację w szkole podstawowej.

Pojawienie się w bibliotece małego czytelnika skłania do podejmowania specjalnych środków. Wiąże się to zarówno z przygotowaniem zbiorów bibliotecznych, jak i odpowiednich do wieku dziecka metod działania bibliotekarzy. W zbiorach książek dla najmłodszych użytkowników koniecznym elementem wspomagającym i uzupełniającym informacje jest katalog ilustrowany, nazywany także katalogiem obrazkowym. Pełni on znaczącą rolę w procesie edukacji czytelnicznej najmłodszych. Istotę, funkcję i formy katalogu ilustrowanego, który z powodzeniem można zastosować w przedszkolu i klasach młodszych szkoły podstawowej przybliża w ciekawym artykule M. Szczerbacz⁸ na łamach czasopisma dla nauczycieli i bibliotekarzy.

Warto, by nauczyciele i rodzice gromadzili ilustrowane zbiory kart – wizytówek książek. Łatwy dostęp do swoistego archiwum daje dziecku poczucie samodzielności w podejmowaniu decyzji o wyborze książki. Uwzględniając tę kwestię, nasuwa się prosta zależność: im piękniejsza, przyciągająca uwagę ilustracja, tym większe prawdopodobieństwo, że dziecko sięgnie po książkę. Łatwość w doborze dzieła to tylko jedna z funkcji katalogu ilustrowanego. Na podkreślenie zasługuje również wyrabianie nawyku posługiwania się spisem bibliotecznym. Ma to szczególne znaczenie, ponieważ nawet studenci, nie wspominając o uczniach, z trudem brną przez obce im „meandry katalogowe”.

W dziele tworzenia warsztatu pracy nauczyciela należałoby skorzystać z propozycji zawartych w czasopiśmie dla nauczycieli – bibliotekarzy. Funkcje katalogu ilustrowanego dyktują dobór form, do których zalicza się:

- Katalog kartkowy – karty biblioteczne powinny zawierać ilustracje do wybranego fragmentu książki oraz metryczkę, której treść może głośno odczytać nauczyciel; zwraca się też uwagę na znormalizowany

⁷ B. Czyżewska, *Funkcjonowanie bibliotek szkolnych w obliczu nowej podstawy programowej*, „Biblioteka – czasopismo dla nauczycieli bibliotekarzy” 13(2010)1, s. 29.

⁸ M. Szczerbacz, *Katalog ilustrowany*, „Biblioteka – czasopismo dla nauczycieli bibliotekarzy” 16(2010)4.

Z teorii

format papieru oraz miejsce umieszczenia kart w układzie katalogowym; szczególne znaczenie przypisuje się samodzielnemu wykonaniu ilustracji przez uczniów; zeskanowane okładki książek mogą być jednym z wariantów katalogu kartkowego.

- Katalog albumowy – przybiera postać albumu, w którym ilustrowane karty wiąże się wstążką bądź spina w segregatorze; album może obejmować propozycje książek jednego bądź kilku autorów.
- Katalog elektroniczny – zgodnie z nazwą może przybrać formę elektroniczną w postaci prezentacji multimedialnej z zeskanowanymi okładkami książek lub ilustracjami wzbogaconymi nagraniem audio⁹.

W poszukiwaniu rad i sposobów skutecznego postępowania warto sięgnąć do czasopism pedagogicznych, np. „Wychowanie w Przedszkolu” czy „Życie Szkoły”, oraz do licznych przewodników metodycznych. Autorki zeszytu „Edukacja wczesnoszkolna w klasie 1.”, pod hasłem „Dorośli czytają dzieciom”¹⁰ próbują zachęcić nauczycieli, rodziców i opiekunów do głośnego czytania. W uzasadnieniu swoich poczynań pedagogicznych wymieniają wiele znaczących czynników niezbędnych w procesie rozwoju dziecka. Na plan pierwszy wysunięto zainteresowanie książką, by nauczyć potencjalnego czytelnika czerpania przyjemności, jaką daje systematyczny kontakt z literaturą. W arsenale wartości wymienia się rozwój takich procesów poznawczych, jak: pamięć, wyobraźnia, mowa i myślenie. Nie bez znaczenia pozostaje również bogacenie słownictwa, rozwijanie poczucia humoru oraz umiejętność rozumienia tekstu czytanego na głos przez inną osobę.

Oprócz wymienionych, znanych nauczycielom czasopism, pojawiają się też inne, którymi rynek wydawniczy został dość obficie nasycony. Przegląd różnorodnych materiałów metodycznych skłania do sugestii, by w publikowanych artykułach zwiększyć częstotliwość występowania ogień, w których pojawia się słuchanie czytanego tekstu. Obserwacje lekcji i rozmowy z uczniami także nie napawają optymizmem, ponieważ ciągle pokutuje przekonanie, że wraz z opanowaniem umiejętności czytania uczniowie mają samodzielnie zajmować się lekturą. Tylko zachowanie równowagi na szali czytania nauczyciela i ucznia przyniesie spodziewane efekty.

Głośne czytanie dorosłych sprawia, że dziecko łatwiej koncentruje uwagę, a przy tym szybciej się uczy. Zdobywanie wiedzy o przyrodzie, kulturze i społeczeństwie przebiega wówczas drogą uproszczoną, ponieważ zminimalizowany zostaje dziecięcy trud pokonywania techniki czytania, która w okresie wczesnoszkolnym nie została jeszcze opanowana w wystarczającym stopniu.

⁹ Tamże, s. 12-14.

¹⁰ J. Brzózka, K. Harmak, K. Izbińska, A. Jasiocha, W. Went, *Razem w szkole, Edukacja wczesnoszkolna w klasie 1. Zeszyt 1.*, Warszawa 2009, s. 25.

Zasady wzorowego czytania

Nauka czytania powinna być zawsze poprzedzona wzorową interpretacją tekstu przez nauczyciela. Indywidualne cechy czytania należy dostosować do możliwości percepcyjnych małego słuchacza. W przypadku występujących niedoskonałości konieczne staje się doskonalenie umiejętności głośnego czytania. Sprawdzonym sposobem wydaje się słuchanie nagrań własnego głosu z taśm magnetofonowych. Warto przy tym poprosić o korektę inną osobę, ponieważ zwiększa to prawdopodobieństwo obiektywnego odbioru słuchanego tekstu. Ze względu na zasygnalizowany problem duże znaczenie przypisuje E. Malmquist¹¹ współpracy między nauczycielami zarówno klas równoległych, jak i nauczających innych przedmiotów. Podejmowanie stosownych poczynań natury organizacyjnej może być realizowane pod warunkiem przestrzegania zasad obowiązujących w sferze czytania. Obejmują one świadomość czytelniczą, przygotowanie metodyczne i merytoryczne nauczyciela, a nade wszystko opanowanie techniki pięknego czytania.

W okresie przedszkolnym i wczesnoszkolnym, kiedy to możliwości percepcyjne dziecka są ograniczone, należy utrzymywać umiarkowane tempo czytania ze wskazaniem na spowolnienie tej czynności. Nie bez znaczenia pozostaje posługiwanie się głosem pełnym, naturalnym, by każda głoska była wyraźnie wymawiana. Płynność i ekspresyjność czytania sprawia, że możemy zapobiec monotonii. Warto tu zwrócić uwagę na możliwość wyjaśniania niezrozumiałych wyrazów czy zwrotów, jednak nadmiar takich poczynań z pewnością zakłóci przebieg czytanego tekstu. Prawidłowe czytanie wymaga uwzględnienia akcentu wyrazowego (w języku polskim zwykle spoczywa on na drugiej sylabie od końca wyrazu). Istotny dla sfery znaczeniowej staje się akcent logiczny. Akcent symboliczny natomiast sprawi, że akcja rozgrywających się zdarzeń nabierze określonej barwy i tempa, zaś wysokość głosu z pewnością wyznaczy rangę opisywanych wydarzeń.

Ścisłe przestrzegane powinno być zaznaczanie w mowie znaków interpunkcyjnych. Wprowadzają one porządek, ułatwiając zrozumienie treści. Można systematycznie prowadzić ćwiczenia oddechowe, które są szczególnie wskazane przy eksploatacji strun głosowych. W konsekwencji tego typu zabiegów łatwiej przychodzi stosowanie pauz podczas czytania.

Przestrzeganie wymienionych reguł nabiera specjalnego znaczenia przy okazji czytania utworów wierszowanych. Wiersze niejednokrotnie są źródłem poprawnego, prawidłowego języka. Złe deklamowanie może doprowadzić do zagubienia nie tylko idei, ale nawet treści. Tego typu utwor

¹¹ E. Malmquist, *Nauka czytania w szkole podstawowej*, Warszawa 1982, s. 262.

Z teorii

może stać się źródłem bogactwa językowego pod warunkiem, że będzie recytowany ze zwróceniem uwagi na wszystkie znaki pisarskie, na akcent znaczeniowy, modulację głosu, ale też na ton i „nastrój mowy”.

Pielęgnowanie sztuki wzorowego czytania z pewnością sprawi, że dziecko przejmie model ukazany przez nauczyciela i zastosuje w samodzielnym przekazie tekstów.

Już w najstarszych przewodnikach metodycznych czytamy, że „Piękne czytanie jest wprawdzie sztuką, ale dostępną dla wszystkich ludzi, którzy tylko mają zdrowe, normalnie rozwinięte ucho, (słuch) i takiż organ głosowy”¹². Z tego stwierdzenia wynikają zadania dla szkoły, a jednym z najważniejszych „jest wzbudzić w każdym uczniu chęć do czytania oraz starać się wzbudzić w nim i utrwalić odczucie radości”¹³. Poza tym autor cytowanego fragmentu przypomina, by nauczyciele czytali sami. Przekonanie uczniów o ciągłym poszukiwaniu wiadomości, chociażby w odpowiedzi na różne pytania zachęci do naśladownictwa. W zestawie środków pobudzających zainteresowanie czytaniem wymienia też stosowanie tablic zamieszczających wycinki z czasopism bądź rysunki, które mogą zachęcić do sięgania po książkę. Czynnikiem stymulującym mogą okazać się także recenzje oraz reklamy propagandowe. Zaprogramowane, systematyczne czytanie w wybranym miejscu może stać się pewnym rytuałem, który wyrabia nawyki czytelnicze. Z kolei powstawanie klubów miłośników książki, tworzenie list rankingowych dla najciekawszych pozycji czytelniczych sprzyjać będzie poszerzeniu wiedzy o książkach i gustach rówieśników.

Czytanie nauczyciela powinno być dostosowane do rodzaju czytanego tekstu. Dlatego też czytanie typu studyjnego¹⁴ wymaga specyficznych umiejętności. Właściwe rozłożenie akcentu na wartości znaczące, np. w rozwiązywaniu matematycznych zadań tekstowych, gwarantuje zrozumienie zależności liczbowych. Twórcze czytanie daje możliwość poszukiwania nieznanymi obszarów wiedzy. Czytanie krytyczne pobudza aktywność w zakresie myślenia oraz sprzyja ocenie czytanego tekstu.

Podsumowując powyższe rozważania, można pokusić się o refleksję nad modelem kształcenia i doskonalenia warsztatu pracy nauczyciela. Skuteczność głośnego czytania przez nauczyciela nie opiera się na opracowanej recepturze, potrzebne jest tu zaangażowanie świadome i elastyczne. Z tego względu koniecznością staje się kształcenie postawy otwartej z kreatywnym nastawieniem do głośnego czytania. Podejmowanie decyzji co do wyboru tekstu i osoby, która będzie czytała go dzieciom, sprawia, że

¹² W. Kłosiński, *Pierwszy rok nauki szkolnej. Przewodnik metodyczny*, dz. cyt., s. 64.

¹³ E. Malmquist, *Nauka czytania w szkole podstawowej*, dz. cyt., s. 225.

¹⁴ Tamże, s. 165.

nauczyciel może również wykazać się gotowością do szeroko rozumianej współpracy zarówno z rodzicami, jak i dyrekcją, a także środowiskiem lokalnym. Wymienione działania mogą stać się przydatne w codziennym propagowaniu idei akcji „Cała Polska czyta dzieciom”.

Dobór tekstu czytanego w kontekście procesów poznawczych dziecka

Cele wzorowego czytania są nierozłącznie związane z przedmiotem analizy tekstów. Wskazania ministerialne wytyczają po części drogę i przebieg metodycznego postępowania w kontekście głośnego czytania nauczyciela.

Obowiązujące programy realizowane w instytucjach określają kompetencje, które powinny uzyskać dzieci po ukończeniu edukacji przedszkolnej. W tematykę opisywanego zagadnienia szczególnie wpisują się następujące obszary:

- Wspomaganie rozwoju mowy dzieci.
- Wspieranie dzieci w rozwijaniu czynności intelektualnych, które stosują w poznawaniu i rozumieniu siebie i swojego otoczenia.
- Kształtowanie gotowości do nauki czytania i pisanie (słucha np. opowiadań, baśni i rozmawia o nich; interesuje się książkami)¹⁵.

Z kolei w ramach pierwszego etapu edukacyjnego głośne czytanie tekstów literackich przez nauczyciela zamieszczono w postaci następujących zapisów:

- Edukacja polonistyczna: interesuje się książką i czytaniem; słucha w skupieniu czytanych utworów (np. baśni, opowiadań, wierszy)¹⁶.
- ma potrzebę kontaktu z literaturą i sztuką dla dzieci¹⁷.

Praca nauczycieli przedszkola, klas początkowych, jak i bibliotekarzy podąża za wytycznymi rozporządzeń ministerialnych. Źródłem do podejmowania decyzji w sprawie procesu dydaktyczno-wychowawczego w szerokim tego słowa znaczeniu jest znajomość przebiegu procesów rozwojowych dziecka. Ze względu na wielkie niekiedy różnicowanie w poziomie rozwoju umysłowego uczniów w obrębie klasy czy grupy przedszkolnej niezbędne okazuje się dostosowanie metod, form i środków nauczania. W myśl tej idei dobór tekstów do głośnego czytania podlega zindywidualizowanym zabiegom. Uwzględniając obowiązkowe pozycje

¹⁵ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z dnia 15 stycznia 2009 r. Nr 4, poz. 17).

¹⁶ Załącznik Nr 2 Podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych. Zalecane warunki i sposób realizacji. Pkt. 8 w: Rozporządzeniu MEN z dn. 23 grudnia 2008 r. (Dz. U. z dn. 15 stycznia 2009 r.).

¹⁷ Tamże.

Z teorii

lektury, nauczyciel powinien dyktować tempo i styl działań w odniesieniu do specyficznych cech zespołu, który składa się przecież z jednostek o określonych gustach i potrzebach czytelniczych.

W przedszkolu i klasach I-III zwykle dominuje nauczanie przez przeżywanie. Uwzględniając nadrzędną rolę przeżyć, należy umożliwić dziecku swobodny odbiór tekstu. Uzewnętrznianie występujących u dzieci stanów napięcia, smutku, a nawet płaczu powinno stać się normą w czasie słuchania dzieła o charakterze dramatycznym. Niepotrzebnie mały słuchacz dość często tłumi żal w obawie przed ośmieszeniem bądź nieprzychylną reakcją nauczyciela i rówieśników.

Odpowiedni dobór tekstu i jego interpretacja w czasie czytania głośnego może sprawić, że uwolnione zostaną napięcia emocjonalne, co oznacza niejednokrotnie rozwiązanie skomplikowanych problemów natury psychologicznej. Podejmowanie tematów pozostających w sferze tabu może odbywać się w następstwie czytania nauczyciela. Dziecko w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym nie jest wolne od sytuacji, w obliczu których styka się z chorobą, śmiercią, wojną. Te zagadnienia budzące kontrowersje pojawiają się coraz częściej w książeczkach dla dzieci. Ważne, by trudne, a niejednokrotnie obce małym słuchaczom tematy poznawały one w towarzystwie osób dorosłych. Czytane przez nauczycieli teksty z pewnością lepiej zostaną przyjęte i zrozumiane, ponieważ w takiej sytuacji pojawia się możliwość zadawania pytań i uzyskania wyjaśnienia bezpośrednio po ich wysłuchaniu. Książki na tzw. tematy trudne są „rodzajem szczepionki na dany problem”¹⁸. Wspólne przeżywanie problemów, z którymi zetknęli się bohaterowie książki może zaspokoić potrzebę emocjonalnego zaangażowania.

Skarbnicami wartości i piękna są teksty przypisane do różnorodnych gatunków literackich. Niektóre spośród nich znają przyszli czytelnicy już od kołyski.

Bajkę zna każde dziecko, ale jej dobór wymaga od osoby dorosłej wnikliwej znajomości odbiorcy. Biegunowe, czarno-białe postrzeganie spraw zawartych w utworach bajkowych może zupełnie inaczej oddziaływać na poszczególnych osobników. Ten typ twórczości znacząco wpływa na poszerzenie wrażliwości i empatii. Do późnego dzieciństwa intensywnie rozwija się społeczna wrażliwość i świadomość potencjalnego odbiorcy.

Trudne zatem wydaje się zadanie skierowane do nauczyciela, aby egocentrycznego malucha wspomagać w procesie stawiania się człowiekiem zdolnym do empatii. Im dziecko młodsze, tym problem jest bardziej złożony. Odnosząc się do badań¹⁹ nad zdolnością dzieci 3-4-letnich

do rozpoznawania sytuacji wywołujących smutek, można stwierdzić, że wyższy poziom zdolności do empatii zauważono u maluchów chińskich, zaś niższą u amerykańskich. Wyjaśnienie takiego stanu rzeczy znaleźć można w uwarunkowaniach kulturowych, co oznacza, że każde dziecko można nauczyć empatii. Pojawia się ona w różnych sytuacjach, między innymi bajkowych, kiedy to w obliczu skrajności: dobra i zła, można doszukiwać się pośrednich rozwiązań, w postaci usprawiedliwienia i współczucia dla wybranych bohaterów.

Istotnym zagadnieniem natury społecznej jest „bycie razem” w czasie słuchania, gdyż stworzenie właściwego nastroju daje poczucie bliskości i bezpieczeństwa wobec zagrożeń, jakie czają się w ciemnym lesie z bajki o Czerwonym Kapturku. „Nastrój jest nośnikiem pożądanych emocji. (...) W takich bezpiecznych emocjonalnie warunkach radość, swoboda, ciepło i entuzjazm opanowują wszystkich”²⁰.

W edukacji emocjonalnej znaczącą rolę mogą odegrać czytane głośno teksty baśniowe. Ta niezwykle cenna forma literatury dziecięcej kształtuje nie tylko uczucia, ale przede wszystkim pobudza wyobraźnię w obliczu sytuacji z pogranicza fikcji i świata realnego. Piękne, głośne czytanie nauczyciela przedstawia świat, do którego tęsknimy w życiu dorosłym. Aktywizowanie procesów poznawczych następuje też za pośrednictwem wprowadzania nowych treści o życiu i obyczajach naszych przodków. Klarowność charakterów występujących postaci uczy pożądanych społecznie postaw. Odwaga, wdzięczność, szacunek dla zwierząt, miłość, poświęcenie, pogarda dla skąpstwa, czy żądzy władzy – oto niektóre cechy ludzkich charakterów, które poddajemy kształtowaniu za pośrednictwem czytania dzieciom.

Bezcenna jest rola baśni w skupianiu uwagi na przebiegu akcji. Sam akt słuchania o następujących po sobie zdarzeniach zasadniczo spełnia oczekiwania dziecka w okresie przedszkolnym i wczesnoszkolnym. Ale nie bez znaczenia pozostaje podtekst i skojarzenia, a nawet odnalezienie myśli filozoficznej w baśniach literackich. Nie należy stronić od czytania baśni nowoczesnej, w której wyraziście zaznacza się podmiotowość dziecka oczekującego, by dorośli dostrzegli jego sprawy, a także z szacunkiem i zrozumieniem odnosili się do dziecięcego sposobu widzenia świata.

Wiek przedszkolny i wczesnoszkolny jest najodpowiedniejszy do kształtowania podstaw rozwoju psychologicznego dziecka. W tym okresie jest ono zdolne przede wszystkim do pojmowania rzeczy prostych ze względu chociażby na myślenie konkretno-wyobrażeniowe. Potrzebna

¹⁹ J. Rembowski, *Empatia*, Warszawa 1989, s. 155.

²⁰ W. Lemańska, *O sile emocji pozytywnych. Zapobieganie depresji dzieci i młodzieży*, Warszawa 2005, s. 87.

Z teorii

jest więc bajka czy baśń, gdzie spotka dobro i zło, piękno i brzydotę, a właściwa interpretacja za sprawą głośnego czytania nauczyciela spotęguje doznania.

Wprowadzenie chronologii poprzez przebieg baśniowych wydarzeń zbliża pojęcia związane z czasem, miejscem akcji, następstwem zdarzeń. Baśnie i legendy przybliżają zwyczaje i obyczaje ludzi żyjących w dawnych czasach, ukazują też język, za pośrednictwem którego inaczej wyrażano myśli.

Spoiwem łączącym wszystkie niemal gatunki literatury dziecięcej jest humor, który odgrywa specjalną rolę w rozwoju procesów poznawczych. Akcent humorystyczny wnosi atmosferę pogody, sprawia, że dziecko nabiera energii do pracy i zabawy. Ta cecha ma specjalne znaczenie w sytuacjach pełnych napięć, niezdrowej rywalizacji, odrzucenia. Komizm postaci występujących w twórczości dla dzieci wyraża się w formie słownej i sytuacyjnej. Nauczyciel w czasie głośnego czytania powinien wspólnie z dziećmi śmiać się z sytuacji opisywanych w tekście. Nawet u bardzo małych dzieci występuje wrażliwość na brzmienie słów. Wprowadzając rytm i wyrażenia naśladujące dźwięki, sprawić można radość, inspirując do zajęć ruchowych i współuczestnictwa w zabawie.

Starsze dzieci rozśmiesza zwykle humor słowny, kiedy to niepospolite konfiguracje dźwięków wywołują nieoczekiwane skojarzenia. W treści humorystycznej tekstów dość często zawarta jest pointa, a jej odnalezienie wymaga wyłączenia uwagi, wyobraźni, wysiłku intelektualnego. Na bazie czytanego przez nauczyciela materiału można wspólnie z dziećmi układać wyliczanki-rymowanki. Magia tworzonego języka daje poczucie wspólnoty, a jeśli wiąże się z czynnościami, inspiruje do działania.

Aktywizująca rola wyliczanek znajduje swe odzwierciedlenie w muzyce, kiedy to rytmiczny tekst dźwięczy, gra i skłania do sięgania po instrumenty muzyczne. W humorze tkwi mądrość, dlatego należy dość często czytać tego typu utwory.

Łatwość przyswajania treści z zawartością rymu i rytmu sprawia, że słuchaczom z pewnością przypadną do gustu nastrojowe utwory liryczne, jak też wierszowane bajki.

Poezja dla dzieci zawiera nie mniejsze bogactwo niż baśnie czy legendy. Przejawia się ono w słownictwie, za pośrednictwem którego odbywa się nauka poprawnego języka ojczystego.

Wiersz wymaga koncentracji myśli, ponieważ w poezji konieczna jest celność wyrażenia. Staranny, celowy dobór słownictwa w utworach wierszowanych uaktywnia wiele funkcji poznawczych jednocześnie. Poza tym wiersz, w swej zwartej postaci zachęca do pamięciowego opanowania jego treści, co automatycznie prowadzi do nauki poprawnego, prawi-

dłowego języka. Deklamowanie porusza aspekt ekspresji, jeżeli zwrócimy uwagę na wszystkie znaki pisarskie, zaś akcentem i modulacją głosu wskazane zostaną nastroje i myśli przewodnie. W pamięciowym opanowaniu wiersza tkwi metoda, gdyż częste zadawanie tego typu utworów znakomicie doskonalili ważną funkcję poznawczą.

Formy działalności edukacyjnej wspomagające głośne czytanie

Niektórzy badacze²¹, opierając się o analizy kliniczne, twierdzą, że dzieci z trudnościami w nauce osiągałyby lepsze wyniki, gdyby umieścić je w niższej klasie. Skrajnie odmienne stanowisko w tej kwestii sprawia, że należałoby zastosować środki zaradcze w obliczu niepowodzeń szkolnych. Głośne czytanie nauczyciela i rodziców można uznać za czynnik wspomagający proces nauczania. Wieloletnie doświadczenia w pracy z dziećmi klas I–III skłaniają do podzielenia się wynikami obserwacji na temat czytania. Niezależnie od poziomu edukacyjnego każde dziecko, zmagające się z opanowaniem tej trudnej sztuki, unika samodzielnej pracy z tekstem. Zjawisko to nasila się w zetknięciu z lekturami szkolnymi, których objętość odstręcza niekiedy od pokonywania tego typu trudności. Powszechnie występującym błędem popełnianym przez rodziców jest relacjonowanie treści obowiązujących pozycji. W ten sposób uczeń zostaje pozbawiony kontaktu z tekstem literackim. Nie tylko nie ma możliwości poznać piękna utworu, ale niejednokrotnie opacznie pojmuje treść tekstu, który mimowolnie interpretowany jest przez rodziców. Tymczasem żaden przymus, jak np. w postaci sankcji wymierzonych przez rodziców bądź nauczycieli, nie sprawi, że mały czytelnik pokona trudności. Takie i podobne działania potęgują niechęć nie tylko do lektury, ale i do szeroko rozumianej nauki.

Proponuje się zatem pomoc w postaci głośnego czytania zadanego materiału przez osobę dorosłą. Tekst można czytać na przemian z dzieckiem. Dość powszechnym ostatnio sposobem na pokonanie trudności z lekturą stały się nagrania, tzw. e-book'i lub audio-book'i. Są one wprawdzie rozwiązaniem alternatywnym, ponieważ dziecko napotyka znakomite wzorce w wykonaniu profesjonalistów – aktorów, jednak czytanie „na żywo” zwiększa szansę odbioru. Poza tym bezpośredni kontakt z czytającym rodzicem, rodzeństwem, bliskimi prowadzi do zacieśniania więzi. Już w wykładach Rudolfa Steinera czytamy o zależności między aktywnością myślową a uczuciową. Głosił on, że „pomiędzy poznawaniem

²¹ F.L. Ilg, L. Bates Ames, S.M. Baker, *Rozwój psychiczny dziecka od 0 do 10 lat*, Gdańsk 2006, s. 249.

Z teorii

czy też myśleniem z jednej strony, a chceniem z drugiej, znajduje się ludzka aktywność uczuciowa”²².

Pozytywnych emocji oczekuje szczególnie dziecko, u którego występują dysharmonie rozwojowe. Dysleksja jako szczególny rodzaj trudności w czytaniu hamuje obcowanie z książką. Najczęściej spotykane teorie neurofizjologiczne²³ uzupełniają poglądy, w myśl których dysleksję warunkują konfliktowe sytuacje środowiskowe. Należy zatem wyraźnie zaznaczyć doniosłą rolę głośnego czytania w niwelowaniu tzw. dysleksji rzekomej²⁴.

Mozolna praca dziecka dyslektycznego w toku prowadzenia ćwiczeń korekcyjno-wyrównawczych może w dużym stopniu zniechęcić do sięgania po dłuższe teksty, dlatego głośne czytanie nauczyciela spełnia ważną rolę w pokonywaniu trudów edukacyjnych.

Szczególną postać przyjmuje głośne czytanie „we dwoje”²⁵, z dorosłym, kiedy to słabe natężenie głosu reedukatora stanowi tło regulujące tempo czytanego tekstu.

W myśl teorii neurofizjologicznych u dzieci dyslektycznych występują różnorodne zaburzenia ogólnorozwojowe, co utrudnia rozumienie słuchanego tekstu. Z uwagi na tego rodzaju problem pomocne może okazać się wiązanie czytania z innymi rodzajami działalności, takimi jak: rysowanie, malowanie, lepienie, przedstawienia teatralne. Nieprofesjonalna twórczość artystyczna dzieci pełni rolę wspomagającą czytanie. Uniwersalność przeżyć związanych z czytaniem i ich przełożenie na aktywność artystyczną ułatwiają zrozumienie treści. Nie bez znaczenia pozostaje tu rola rekwizytu towarzyszącego czytaniu czy też wykorzystanie utworu muzycznego, który stanowi tło dla prezentowanego tekstu.

Proponowane kombinacje formy i treści pozwalają połączyć w odbiorze treści słuchanego tekstu przeciwstawne cechy natury ludzkiej: intelekt z intuicją. Z kolei rozumowanie uzupełni wyobraźnia pobudzana działalnością artystyczną.

W dążeniu do najwcześniejszego wprowadzenia czytania głośnego w życie dziecka należy ze szczególnym pietyzmem odnieść się do słuchacza w wieku przedszkolnym. Nie należy przy tym zapominać o uwzględnieniu zabawy jako podstawowej formy działalności w tym okresie. Aktywność ruchowa dominująca w tym przedziale wiekowym powinna znaleźć ujście w następstwie doznań czytelniczych. Z tego względu wysiłek czytającego nauczyciela może zostać skierowany na czynne uczest-

²² R. Steiner, *Ogólna wiedza o człowieku jako podstawa pedagogiki*, Gdynia 2008, s. 74.

²³ M. Szurmiak, *Podstawy reedukacji uczniów z trudnościami w czytaniu i pisaniu*, Warszawa 1987, s. 21.

²⁴ Tamże.

²⁵ Tamże, s. 112.

nictwo malucha. Włączenie się do zabawy za pośrednictwem czytanego tekstu wymaga pewnych przygotowań. Ważne, by prezentując wybrany materiał, nie hamować dziecięcej inicjatywy, ale inspirować do działań twórczych. Wiadomo, że rekwizyty muszą korespondować z czytany utworem, ale przeniesione w rzeczywistość przedszkolną staną się z pewnością bardziej atrakcyjne niż znane dotąd zabawki. Kukielka, pacynka czy też inny przedmiot towarzyszący czytaniu sprawia, że dziecko zechce powrócić do czytanego wcześniej tekstu. Tak przebiegający proces prowadzi w konsekwencji do zaznajomienia z utworem, zapamiętywania struktur zdaniowych, a często do pamięciowego opanowania treści.

W przedszkolu czy też klasach szkolnych treści przekazywane za pośrednictwem czytanego tekstu przekładane są zwykle na wiedzę praktyczną. Trzeba zatem wybierać utwory, w których bohaterowie pokażą wzorce czynności, ale i zachowań. Z pewnością ułatwi to nauczycielowi realizację celów społeczno-moralnych.

Pośród form działalności edukacyjnej, którym towarzyszy głośne czytanie nauczyciela, nie może zabraknąć miejsca na wprowadzenie zwyczajów malowania, wycinania, wydzierania z papieru czy też rysowania tego, o czym dzieci usłyszały w trakcie czytania. Twórczość plastyczna może rozpocząć się tuż po wysłuchaniu czytanego tekstu bądź też może mieć tzw. charakter odroczonego. Malowanie przeżyć, które pozostawiły ślad, po pewnym czasie skłania do refleksji, a może też stać się inspiracją do ponownego czytania dzieciom. Przetwarzanie świata ukazanego w czytany tekście jest istotą interpretacji, co daje szansę wydobywania pożądanego wartości. Im więcej czytający posiada inwencji, wyobraźni, wrażliwości, tym większe bogactwo przekazuje słuchaczom.

Powiązanie czytanego przez nauczyciela słowa, obrazu i ruchu składa się na całość kształt czynników sprzyjających rozwojowi dziecka.

Doniosła rola czytania głośnego w przebiegu procesu dydaktyczno-wychowawczego powinna przyczynić się do podejmowania twórczego wysiłku. Kształcimy bowiem nie tylko odbiorcę treści, ale uważnego słuchacza, który potrafi cieszyć się formą i samym aktem czytania.

Z teorii

Bibliografia

1. Brzózka J., Harmak K., Izbińska K., Jasiocha A., Went W., *Razem w szkole. Edukacja wczesnoszkolna w klasie 1*. Zeszyt 1., WSiP, Warszawa 2009.
2. Czyżewska B., *Funkcjonowanie bibliotek szkolnych w obliczu nowej podstawy programowej*, „Biblioteka – czasopismo dla nauczycieli bibliotekarzy” 13(2010)1.
3. <http://m.wyborcza.pl/wyborcza/1,105406,9763202,Polska_katastrofa_czytelnicza.html>, (dostęp: 16.03.2012).
4. <<http://www.reedukacja.pl/SitePrint.aspx?type=article&item=889>>, (dostęp: 24.04.2012)
5. Ilg F.L., Bates Ames L., Baker S.M., *Rozwój psychiczny dziecka od 0 do 10 lat*, Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2006.
6. Kłosiński W., *Pierwszy rok nauki szkolnej. Przewodnik metodyczny*, Skład Główny w Księgarniach GEBETHNERA i WOLFFA, Warszawa–Kraków 1929.
7. Lemańska W., *O sile emocji pozytywnych. Zapobieganie depresji dzieci i młodzieży*, PSYCHOLGIA. PEDAGOGIKA, WSiP, Warszawa 2005.
8. Malmquist E., *Nauka czytania w szkole podstawowej*, WSiP, Warszawa 1982.
9. Rembowski J., *Empatia*, PWN, Warszawa 1989.
10. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z dnia 15 stycznia 2009 r.).
11. Sikorska-Celejewska A., *Porozmawiajmy o... – przewodnik po książkach na tematy trudne*, „Biblioteka – czasopismo dla nauczycieli bibliotekarzy” 16(2010)4.
12. Steiner R., *Ogólna wiedza o człowieku jako podstawa pedagogiki*, Wydawnictwo Genesis, Gdynia 2008.
13. Szczerbacz M., *Katalog ilustrowany*, „Biblioteka – czasopismo dla nauczycieli bibliotekarzy” 16(2010)4.
14. Szurmiak M., *Podstawy reedukacji uczniów z trudnościami w czytaniu i pisaniu*, WSiP, Warszawa 1987.

Streszczenie:

Inspiracją do napisania artykułu stały się niepokojące wyniki aktualnych badań nad stanem czytelnictwa w Polsce. Katastrofalna sytuacja powinna skłonić do refleksji zarówno nauczycieli, jak i rodziców. Podążając za organizatorami akcji „Cała Polska czyta dzieciom” należy podejmować działania zmierzające do poprawy zaistniałego stanu rzeczy.

Idąc w kierunku osiągnięcia dojrzałości czytelniczej, konieczne jest podjęcie planowych i systematycznych przedsięwzięć.

W tekście publikacji dokonano próby wyeksponowania znaczącej roli głośnego czytania nauczyciela. Przypomniane zostały zasady wzorowego czytania. Zwrócono szczególną uwagę na dobór odpowiedniego tekstu, by za jego pośrednictwem rozwijać czynności intelektualne, wrażliwość na piękno i kształtowanie pożądanych społecznie postaw. Przegląd wybranych form działalności edukacyjnej z pewnością przyczyni się do wspomagania procesu czytania. Na uwagę zasługuje aktywny udział nauczyciela – bibliotekarza, który może zaoferować ciekawe metody pracy z książką. Wydaje się, że zestaw proponowanych zabiegów edukacyjnych już od najmłodszych lat zachęci do obcowania z literaturą.

Słowa kluczowe: głośne czytanie nauczyciela, czytelnictwo, dobór tekstu, formy wspomagające czytanie, nauczyciel bibliotekarz, katalogi biblioteczne.

Summary:

The article arose from alarming results of current research on Polish readership. “The disastrous situation should induce both teachers and parents to reflect on it. Following the organizers of “The whole Poland reads children” campaign, measures aiming at improving the existing situation must be taken. Aiming at achieving reading maturity, it is necessary to implement some planned and consistent solutions.

The publication attempts to emphasize an important role of a teacher reading aloud. Principles of perfect reading must be reminded. Particular attention is drawn to the selection of an appropriate text which should help develop intellectual activities, sensitivity to beauty, and shape socially desirable attitudes. An overview of selected forms of educational activities will certainly support the reading process. Particularly important is an active role of a teacher-librarian, who can offer interesting methods of working with a book. It seems that the set of suggested educational procedures will encourage to commune with literature from the youngest age.

Key words: a teacher reading aloud, readership, text selection, reading supporting forms, a teacher-librarian, library catalogues.

